

CHET TILLARINI O'QITISHDA TA'LIM SIFATINI OSHIRISHNING AYRIM XUSUSIYATLARI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10199361>

Sayfutdinova Mexrinoz Zahiddin qizi

Andijon davlat chet tillari instituti Ingliz tili va adabiyoti fakulteti talabasi

***Annotatsiya.** Ushbu maqolada chet tillarini o'qitishda ta'lim sifatini oshirishning ayrim o'ziga xos xususiyatlari ko'rib chiqiladi. O'quv mashg'ulotlari samaradorligini oshirish, turli audio va video materiallardan foydalanish, kompyuter texnikasi yordamida o'tkazishga e'tibor qaratilmoqda. Chet tilini bilish darajasini oshirishga yordam beradigan individual ta'lim texnologiyasining imkoniyatlari muhokama qilinadi.*

***Kalit so'zlar:** malakali, kommunikativ malakali, kommunikativ nutq, samaradorlik, kompyuter texnologiyalar, audio materiallar, video materiallar, ijodkorlik, nutq qobiliyatlari.*

***Abstract** This article discusses some peculiarities of improving the quality of education in teaching foreign languages. Attention is paid to improving the effectiveness of training sessions using various audio and video materials, with the help of computer technology. The possibilities of the technology of individualized learning, which contributes to increasing the level of foreign language proficiency, are discussed.*

***Keywords:** competence, communicative competence, communicative speech, efficiency, computer technologies, audio materials, video materials, creativity, speech skills.*

Chet tilidagi kommunikativ kompetentsiyani rivojlantirish, asosan, mamlakatimiz universitetlarida chet tilini o'qitishning birinchi yiliga yo'naltirilgan tinglash va nutq ko'nikmalarini rivojlantirish jarayonida yaratilgan mustahkam bazaga asoslangan holda bo'lishi mumkin. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 19-maydagi "O'zbekiston Respublikasida chet tillarni o'rganishni rag'batlantirish bo'yicha faoliyatni sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish chora-tadbirlari to'g'risida" gi PQ-5117-sonli Farmoniga muvofiq chet tillarni o'qitishni ta'lim siyosatining ustuvor yo'nalishi sifatida rivojlantirish maqsadida ushbu yo'nalishda ta'lim sifatini tubdan yaxshilash, sohaga malakali o'qituvchilarni jalb etish va aholining chet tillarini o'rganishga bo'lgan qiziqishini oshirish. Shunga ko'ra, mahalliy aholi o'rtasida chet tillarini o'rganishni ommalashtirish va ularni mukammal

o'zlashtirish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish dastlabki maqsadga aylandi. Shuning uchun ta'limning barcha bosqichlarida chet tillarini o'qitish bo'yicha xalqaro miqyosda tan olingan dastur va darsliklarning bajarilishini muvofiqlashtirish, shuningdek o'qituvchilar o'rtasida zamonaviy pedagogik ko'nikmalarni rivojlantirish, hududlar, tarmoqlar va ta'lim ehtiyojlarini tahlil qilish natijalari asosida talabga javob beradigan chet tillarini o'qitishni tashkil etish chet tillarini biladigan mutaxassislar tarkibidagi muassasalar bu borada ustuvor vazifa hisoblanadi. Chet tillarni, ayniqsa ingliz tilini chet tili sifatida o'qitishning dastlabki bosqichida bir qator muammolar yuzaga keladi. Bularga talabalarning fan yuzasidan umumiy bilimi yetishmasligidan tortib, xonalarda kompyuter uskunalari yetishmasligigacha bo'lgan omillar kiradi [7]. Bir qator hollarda o'qituvchi va tarbiyachilarning bilimlaridagi bo'shliqlar qiziquvchan yoshlarning ishtiyoqini so'ndiradi, bir qator hollarda o'qituvchilarning o'qishga bo'lgan salbiy munosabati malakali o'qituvchining sa'y-harakatlarini samarasiz qoldiradi. Ba'zida o'qituvchilarning kompyuter texnologiyalaridan to'liq va samarali foydalana olmasligi ularning zamonaviy yondashuvlar asosida darslarga tayyorgarlik darajasining pasayishiga olib keladi.

Natijada darslar eskirgan usulda olib boriladi va bu holda o'qituvchilarni o'rganishda ijobiy natijalarni kutish mumkin emas. Ko'p hollarda talabalar ingliz tilida faqat o'qituvchi nazorati ostida gapirishga harakat qilishadi. Bundan tashqari, talabalar atrofida doimiy ravishda ingliz tilida muloqot qiladigan odamlar yetarli emas. Bunday muhim omillar ingliz tilini o'rganish jarayoniga ham salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Chet tillarini o'qitish boshqa fanlardan juda farq qilishi aniq. Shuningdek, chet tilini o'qitishning qiyinchiliklari haqida gapirganda, til tushunchasini hisobga olmaslik mumkin emas. Til, nutq va nutq faoliyati til hodisalarining asosiy jihatlaridir. Asosiy turlari nutq faoliyati L. V. Shcherba tomonidan aniqlangan, ammo u nutq faoliyati tilning jihatlaridan biri deb hisoblagan. U tilni uchta jihatga ajratishni taklif qildi:

- nutq, ya'ni gapirish va tushunish jarayoni;
- til, ya'ni buyurtma qilingan lingvistik tajriba;
- lingvistik material, ya'ni tartibsiz lingvistik tajriba [10].

Og'zaki nutq chet tillarini o'qitishning zamonaviy metodologiyasida keng qo'llaniladi, bu talabalarga og'zaki muloqotga kirishishga imkon beradi. Muloqotda talabalarning kommunikativ qobiliyatlari shakllanadi va rivojlanadi, shu jumladan begonalar bilan aloqa o'rnatish, ularning xulq-atvori va o'zaro tushunishini izlash, maqsadlariga erishish qobiliyati. Muloqotdan maqsadli foydalanish bilan kelajakda kasbiy qobiliyatlarni yaxshilash uchun zarur bo'lishi mumkin bo'lgan amaliy ko'nikmalarni rivojlantirishning faol jarayoni mavjud. Bugungi kunda og'zaki

nutqning asosiy vazifalaridan biri xabarlar dizaynini o'rgatishdir. Agar bayonotni shakllantirishga sarflangan vaqt uning talaffuziga sarflangan vaqtdan oshmasa, bu asosan nutq mahoratining sifatini belgilaydi. Og'zaki nutq ta'lim maqsadi sifatida aloqa vositasi bo'lib xizmat qiladi, uning yordamida tinglash paytida ma'lumot olinadi, nutq paytida ma'lumot uzatiladi, suhbat davomida ma'lumot almashiladi, og'zaki nutq chet tilini o'qitishda qo'llash usuli bilan bog'liq. Og'izdan to'g'ri foydalanish chet tilini o'qitish jarayonida nutq talabalarda uni o'rganishga katta qiziqish va istak uyg'otadi. Og'zaki nutq, o'z navbatida, quyidagi muhim funktsiyalarga ega:

til o'rganishning maqsadi sifatida qaraladigan motivatsion, to'g'ridan-to'g'ri muloqot qilish imkoniyatini beradi, og'zaki nutqni o'zlashtirish tilni o'rganishda o'ziga shubha bilan bog'liq muammolarni engishga yordam beradi);

rivojlanayotgan, bu tilning tuzilishini o'zlashtirishga hissa qo'shadi og'zaki nutqda va nutq faoliyatining boshqa jihatlarini takomillashtirishda, ya'ni talabalarga qanday vaziyatlarda, kirish so'zlari yoki grammatik tuzilmalardan qanday foydalanilishini eshitish va ko'rish imkoniyati beriladi [11].

"Nutqni tushunishni o'rganish uchun gapirish kerak va sizning nutqingiz qanday qabul qilinishiga qarab, tushunchangizni baholang. Tushunish gapirish jarayonida, gapirish esa tushunish jarayonida shakllanadi " [8]. A. A. Leontievning so'zlariga ko'ra, ichki nutq va tegishli artikulyatsiya nutq tafakkurining asosiy mexanizmi bo'lib, chet elliklarning nutqini tinglashda ham, nutqda ham sodir bo'ladi. Gapirish jarayonida ichki fikrlar yordamida fikrlarning dastlabki fiksatsiyasi mavjud nutq, ya'ni kelajakdagi bayonotning aqliy rejasini yoki konturini tuzish [5]. "Hatto ularning yuzaga paytda o'z fikrlarini to'g'ridan-to'g'ri muloqot bilan, shunga qaramay, tashqi nutqida o'z ifoda barcha hollarda, kamida bir soniya bir qismi uchun, so'z talaffuz ogohlantirmoq avtomobil nutq impulslari, paydo oldin" [9]. Ikkala jarayon ham faol aqliy faoliyat bilan birga keladi.

O'quv materiallari, ayniqsa kitoblar, elektron darsliklar, audio va video materiallar o'quv jarayonida yordam beradigan vositalardir. Agar talaba til fanidan berilgan topshiriqlarni audio va video materiallar orqali bajarsa, u so'z va jummalarni to'g'ri talaffuz qilishni o'rganadi. Shuni ta'kidlash kerakki, ba'zi talabalar filmlardan chet tilini o'rganishga moyildirlar, ammo filmlardagi suhbatlarda jargon va lahjalar mavjud. Shuning uchun ushbu usuldan foydalanadigan til o'rganuvchilar ehtiyot bo'lishlari kerak. Talabalar ko'pincha til o'rganishga jiddiy qarashmaydi. Grammatika qoidalariga rioya qilish va til to'siqlari kabi muammolar talabalarning tilga jiddiy qarashlariga to'sqinlik qiladi. Aslida, tuzilgan jumlar aloqa tushunarli bo'lishi uchun grammatik jihatdan to'g'ri bo'lishi shart emas degan fikr qisman

haqiqat va qisman yolgʻon boʻlishi mumkin. Chunki suhbat davomida, agar jumla grammatik qoidalarni doimiy ravishda almashtirish bilan tuzilgan boʻlsa, bu ravonlik uchun zararli. Talabalar mashgʻulotda oʻrganilgan qoidalarga rioya qilmaydilar va har doim ham amal qila olmaydilar. Bundan tashqari, filologiya boʻlmagan universitetlarda talabalar chet tillariga ikkinchi darajali mavzu sifatida qaraydi. Afsuski, aksariyat hollarda talabalar amaliyot davomida tilni oʻrganadilar. Darslardan soʻng ular talaffuzni mashq qilish va insho yozish orqali yangi soʻzlarni oʻrganishga harakat qilmaydilar.

Darslar davomida oʻqituvchi talabalardan maqsadli tilda muloqot qilishni talab qilishi kerak. Faqat bu holatda tilni oʻrganishda yutuqlar darajasi va talaffuz ravonligi oshadi. Oʻz ustida mustaqil ishlash, muammolarni mustaqil hal qilish va har qaday mavzuni tadqiq qilish quyidagilarni yaxshi oʻzlashtirishga xizmat qiladi. Talabaning har bir kichik muammo uchun oʻqituvchiga murojaat qilishi talabaning qaramligidan dalolat beradi. Bu talabaning oʻz ustida ishlash qobiliyatini pasaytiradi. Uyatchan talabalar sinfda faol ishtirok etmasligi mumkin. Shuning uchun munozaralar va mashqlar paytida zaif oʻquvchilarni unutmash kerak. Tovush va soʻzlarning toʻgʻri talaffuzini oʻrganish uchun talaba audio va video materiallardan samarali foydalana olishi kerak. Chet tillarini oʻqitish jarayonida video va filmlarni asl nusxada tomosha qilishdan foydalanish katta ahamiyatga ega. Ushbu jarayon asosiy uslubiy printsiplardan biri boʻlgan koʻrinish printsiptiga asoslanadi. Videoni tomosha qilishda nutq faoliyatining barcha turlari ishtirok etadi. Talabalar tomonidan koʻrilgan va eshitilgan maʼlumotlar matnli maʼlumotlarga nisbatan bir necha baravar yaxshi eslab qolingani sababli [6]. Bundan tashqari, til oʻrganish uchun moslashtirilgan chet tilidagi video materiallarni mustaqil koʻrish qisman darslar davomida olingan oʻrganilgan materialni mustahkamlashga xizmat qiladi. Boshqa tomondan, ingliz tilini oʻqitishda oʻqituvchining roli ham muhimdir, bunda darsga motivatsiya va qiziqish ustuvor boʻlishi kerak. Bundan tashqari, tilni oʻqitishning turli usullaridan foydalanganda talabalarining til koʻnikmalari va ularning tilni bilish darajasi hisobga olinishi kerak. Shuni taʼkidlash kerakki, zamonaviy pedagogik va uslubiy tadqiqotlarda taʼlimga shaxsiy-faoliyat yondashuvi kontseptsiyasi keng va har tomonlama yoritilgan, ammo uni lingvistik boʻlmagan universitetlarda chet tilini oʻqitishda amalga oshirish yetarli darajada ishlab chiqilmagan. Bundan tashqari, individual taʼlim texnologiyasining imkoniyatlari deyarli yomon oʻqiyotgan universitet talabalarining chet tillarini bilish darajasini oshirish usuli sifatida qoʻllanilmaydi. Chet tilini oʻqitish jarayonida lingvistik boʻlmagan universitetlarning yomon ishlaydigan talabalari tomonidan chet tilining kommunikativ kompetentsiyasining maʼlum darajasini oʻzlashtirish kelajakdagi mutaxassislarining

to'laqonli kasbiy tayyorgarligi uchun muhim ahamiyatga ega. Biroq, vaziyatni tahlil qilish quyidagi qarama-qarshiliklarni ochib beradi: -talabalarning chet tilini o'zlashtirish istagi va uni universitetda samarasiz o'qitish o'rtasida, bu esa o'rganish motivatsiyasini pasaytiradi;

- universitetlarning chet tilida o'qitish darajasi bo'yicha davlat standartlari talablari va birinchi kurs talabalari va lisoniy bo'lmagan bitiruvchilarni tayyorlashning haqiqiy darajasi o'rtasida ushbu fan bo'yicha ko'nikmalar;

- har bir talabaga individual yondashuvni ta'minlash zarurati va turli darajadagi tayyorgarlikka ega bo'lgan talabalarning bir guruhida, ko'p sonli guruhlarda, chet tilini o'qitishni individuallashtirishni amalga oshiradigan maxsus texnologiyalarning yetishmasligi;

Chet tilini yaxshi ishlashga o'rgatish uchun o'quv faoliyatini tashkil etish

lingvistik bo'lmagan universitetlarning talabalari o'quv jarayonini takomillashtirishda alohida ahamiyatga ega. Ta'lim faoliyatining samaradorligi ko'p jihatdan unda shaxsiy individualizatsiya qanday amalga oshirilishiga bog'liq bo'lib, bu talaba faoliyati kontekstini, uning tajribasi va qiziqishlari, ehtiyojlarini hisobga olishni o'z ichiga oladi, bu shaxs-faoliyat qoidalari asosida amalga oshirilishi mumkin.

Lingvistik bo'lmagan universitetda chet tilini o'qitishning maqsadi talabalarning chet tilidagi kommunikativ kompetentsiyasini o'zlashtirishdir, bu mutaxassisning o'zaro bog'liq ishbilarmonlik va shaxsiy fazilatlari, kasbiy yo'naltirilgan bilimlari, ko'nikmalari, faoliyatini yaratish. Chet tilini o'rganish darajasi past bo'lgan, bir guruhga birlashtirilgan talabalar orasida, shuningdek, uning ichida o'rganishni individuallashtirish va farqlashni taklif qiladigan farqlar mavjud, ular quyidagilar bo'lishi mumkin: talabaga individual yo'nalish bo'ylab uning ehtiyojlari va qobiliyatlariga mos keladigan maqbul darajada, odatdagi sur'atda, uning haqiqiy harakatini ta'minlaydigan sharoitlarda harakatlanishiga imkon beradigan individual ta'lim texnologiyalaridan foydalanish orqali amalga oshiriladi. O'quv jarayonini tashkil etishda individuallashtirilgan ta'lim texnologiyasidan foydalanish samaradorligini oshirish maqsadida, bunda individual yondashuv, ta'limni individuallashtirish o'qituvchi va talaba o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning individual modeli ustuvor hisoblanadi, lingvistik bo'lmagan universitetning zaif guruhlarda chet tilini o'qitishda tavsiyalar ishlab chiqilgan bo'lib, ular orasida quyidagilarni ajratib ko'rsatish mumkin:

- o'qituvchi tomonidan har qanday talabaning tanlovini tan olish, muloqot uslubini avtoritardan sherikga o'zgartirish, muvaffaqiyat bilan rag'batlantirish;

- ta'lim jarayonida qulay psixologik muhitni ta'minlash;

- o'quv materiallarini o'zlashtirishni muntazam monitoring qilish zarurati;
- nazorat shakllarining kombinatsiyasi;
- o'quv mashg'ulotlari davomida yuzaga keladigan turli xil muammoli vaziyatlarni hal qilishda ijodkorlik.

Yuqorida aytilganlarni hisobga olgan holda, chet tilini o'qitish uchun o'quv jarayonini tashkil qilishda o'qituvchi quyidagi omillarga e'tibor berishi kerak:

- o'quv mashg'ulotlarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini samarali qo'llash;
- ta'lim taqdimotida audio va video materiallardan sifatli foydalanishga e'tibor berib moddiy;
- ijodiy fikrlash qobiliyatini doimiy ravishda takomillashtirish va g'oyalarni ishlab chiqarib olish;
- zaif ishlaydigan guruhlarda individual yondashuv texnologiyasini samarali qo'llash.

Shunday qilib, chet tillarini o'qitishni rivojlantirish, ta'lim sifatini tubdan yaxshilash, shuningdek, sohaga malakali o'qituvchilarni jalb qilish va talabalarning chet tillarini o'rganishga bo'lgan qiziqishini oshirish uchun nafaqat chet tilini bilishi zarur bo'lgan o'qituvchining kasbiy mahoratiga e'tibor qaratish lozim. Shuningdek, zamonaviy kompyuter texnologiyalarida amaliy ko'nikmalarga ega bo'lish, shuningdek, o'quv jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammoli vaziyatlarni hal qilishda ijodkorlik va og'zaki nutqdan chet tilini o'qitish vositasi sifatida samarali foydalanish uchun quyidagi omillarni amalga oshirishga e'tibor qaratish lozim:

- o'qituvchi o'qitilayotgan tilni yaxshi biladi va og'zaki nutqini tinglovchilarning o'ziga xos sharoitlariga moslashtiradi, nutqning haqiqiylikini buzmaydi;
- standart ta'lim texnologiyalaridan foydalanganda ijodiy bo'ling;
- asl adabiyotlarni o'qish, audio materiallarni tinglash va chet tillaridagi asl video materiallarni tomosha qilish orqali chet tilini bilish. Bundan tashqari, o'qituvchi har bir talabaning metodik texnikani tanlash, shuningdek, Real vaziyatlardan foydalanish imkoniyatlarini alohida bilishi kerak. Ta'lim sifatini oshirish uchun assimilyatsiyani yengillashtirishga xizmat qiladigan qo'shimcha ko'rgazmali qurollarga e'tibor berish kerak o'quv materiallari, shuningdek, bandlikning yetarlicha yuqori darajasini ta'minlash.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Kazantsev A.Yu, Kazantseva G.S. Effective forms and methods in teaching students to listen to foreign language speech in a non-linguistic university using the example of English. Vestnik TSPU (TSPU Bulletin). - 2015. - P. 153.

2. Khaleeva I.I. Fundamentals of the theory of teaching the understanding of foreign speech (training of translators). -M.: Higher school, 1989. P.320.
3. Khasanova, G. K. (2022). The need for technology in the design of the pedagogical process. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(Special Issue 20), 95-100.
4. Khasanova G. K. The essence and significance of the case-study method in the educational process //Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2022. – T. 2. – №. Special Issue 20. – C. 778-782.
5. Leontiev A.A. Language, speech, speech activity - M.: Education, 1969. P.214.
6. Malinina I.A. Use of Internet resources of the second generation Web 2.0 in teaching listening // Young scientist. - 2012. - No. 11. P. 446–448.
7. Passov E.I, Kuzovlev V.P, Tsarkova V.B. Foreign language teacher. Skill and personality. –M.: Enlightenment, 1991.
8. Reutova E.A. Application of active and interactive teaching methods in the educational process of the university. - Novosibirsk: NSAU, 2012. P.58.
9. Schukin A.N. Methods of teaching speech communication in a foreign language. – M.: Ikar, 2011. P. 81–84.
10. Muxammadjonovich, A. M. (2023). JINOYAT VA JINOYAT-PROTSESSUAL QONUNCHILIGINI TAKOMILLASHTIRISH. *Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities*, 11(1), 892-894.
11. Teshaboyev, A. (2023, April). CHET TILLARINI O ‘QITISHDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARINING O ‘RNI. In *INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCES WITH HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS* (Vol. 1, No. 14.04, pp. 114-117).